क्र.नं ५

धर्मशा[illegible]

३२८ स्मृ: ८६०

[illegible] पल्लव व जातिविवेक

नंबर १३

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

(१)

श्रीगणेशायनमः॥ प्रणम्य श्रीगणाधीशं शारदां शिवब्राह्मणान्॥ विवाहपटलं वक्ष्येनुत्त
मानंदकंपरं॥१॥ संहितासारमुद्धृत्य पुराणाद्धर्मशास्त्रतः॥ ग्रंथोयंमुक्तलाख्येन संक्षेपेण समु
दाहृतः॥ शौनकः॥ युग्मे द्वे सुतसंपत्तिर्याः कन्या विधीयते विषमे॥ विषमेन [illegible] युग्मे
वीर्यपितानिस्यात्॥ युग्मे द्वे इत्यनेन चतुर्थे षष्ठे वा वर्षे कार्यमितिचेन्न॥ श्रुतिनिषेधात्॥ दे
दत्रापिविहितोधर्मोह्यधर्मस्तद्विपर्ययः॥ [illegible] ायणाः साक्षात्स्वयं [illegible] श्रुति
स्मृतिपुराणानां विरोधोयत्र दृश्यते॥ श्रौतं [illegible] प्रमाणं स्याद्द्वयोर्द्वैधे स्मृतिर्वरा॥ श्रुतिद्वैध
तु यत्र स्यात्तत्र धर्मावुभावपि॥ स्मृतौ॥ श्रुतिद्वैधे तु विषयः कल्पनीयः पृथक्पृथक्॥ श्रु
तिः॥ सोमः प्रथमो विविदे गंधर्वो विविद उत्तरः॥ तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः॥
सोमो ददद्गंधर्वाय गंधर्वो ददद्ग्नये॥ रयिं च पुत्रांश्चादादग्निर्मह्यमथो इमां॥ [illegible] तिनापि॥ पुन

त्रिंसोमोवर्षद्वयेनकन्यांगंधर्वपतिस्ततोन्यः।। अग्निस्तृतीयोपितथैवतस्माद्विवाहद्दृष्टोन
षडब्दमध्ये।। इत्यनेनषष्ठवर्षादूर्ध्वमधिकारः।। आचार्यः।। कुलशीलवयोवृत्तरूपाढ्याजग्निका
शुना।। विधिनोद्वह कन्यामुद्वहेदात्मनः समां।। पुराणं।। यावद्दृश्यन[illegible]नातिकन्यापुरुषस
न्निधौ।। योन्यादीन्नगुह्येनतावद्भवतिन[illegible]द्धा कन्यका न मन्त्रौ[illegible]स्यात्शुभान्विता
तामष्टादशवर्षीयो विवहेद्विधिवत्पुमान्।। [illegible]नवर्षस्या [illegible]पंचविंश
तिवर्षीयास्तां कन्यामुद्वहेद्द्विजः।। [illegible]र्षस्याष्ट[illegible]भार्यां विवाहिनी।। [illegible]दशाब्दा भवे
त्कन्या प्राग्यजोदर्शनात्तु सा।। गंधात्वस्या[illegible]मुखाद्या[illegible]चनंजी[illegible]मिथुना।। त्रिंशद्वर्षो द्विरेक
न्यां हृद्यां द्वादशवार्षिकीं।। अष्टवर्षोष्टवर्षां वा धर्मे सीदति सत्वरः।। एकविंशति वर्षो वा सप्त
वर्षामवाप्नुयात्।। वर्षैरेकगुणां भार्यामुद्वहेत्त्रिगुणः स्वयम्।। अष्टवर्षा भवेद्गौरी नववर्षा तु

॥२॥ रोहिणी॥ दशवर्षाभवेत्कन्या अतऊर्ध्वं रजस्वला॥ गौरीं ददन्नाकपृष्ठं वैकुंठं रोहिणींपद
त्तां॥ कन्यां ददद्ब्रह्मलोके रौरवंतु रजस्वला॥ दक्ष॥ वेदानधीत्य यत्नेन पठतोज्ञानतस्तथा॥
(2) समावर्त्तनपूर्वंतु लक्षण्यां स्त्रियमुद्वहेत्॥ बौधायन॥ वर्जयेत्सर्वथा पुंकाप्यशुभैर्लक्षणै
स्तुया॥ कुर्युरायुर्हरंत्येता आलस्यात्पी[illegible]तां॥ तानि लक्षणानि पंचविधानि॥ मुनिः॥
परीक्षितव्योबालआपादतलमस्तकं॥ [illegible]समीमानेयोद्दिष्टो [illegible]कः॥ प्रथमं द्वात्रिं
शल्लक्षणं॥ १ द्वितीयं न्यूनाधिकां [illegible]लक्षणं॥ २ तृतीयं स्वरवालक्षणं॥ चतुर्थमाव
र्त्तलक्षणं॥ पंचमं शाखागजचित्रिणीति जातिलक्षणं॥ तत्राद्यो द्वात्रिंशल्लक्षणां वर्णयति॥
समुद्रः॥ पंचदीर्घश्चतुर्ह्रस्वः पंचसूक्ष्मः षडुन्नतं॥ सप्तरक्तो त्रिविस्तीर्णं द्विगंभीरं प्रचक्षते॥ ॥२
बाहू नेत्रांतरं चैव हनुर्नासा तथैव च॥ स्तनयोरंतरं मध्ये पंचदीर्घं प्रशस्यते॥ ग्रीवा प्रजन

सूक्ष्मं त्रि

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(2A)

नेत्रघ्रांद्रस्वंजंघेसचशोजने ॥ ह्रस्वानियस्यचत्वारिपूजामाप्नोतिनित्यशः ॥ सूक्ष्माण्यंगुलि
पर्वाणिदंताःकेशानखत्वचः ॥ पंचसूक्ष्माणियस्याक्षितस्यराज्यंविनिर्दिशेत् ॥ कक्षःकुक्षि
श्चवक्षश्चघ्राणंस्कंधोललाटकं ॥ एतत्सर्वंविनिर्दिष्टंउन्नतंषट्प्रशस्यते ॥ नेत्रांतंकरपादौ
चह्यधरोष्ठौचतालुकं ॥ जिह्वानखानिसप्तै[illegible]निसमादिशेत् ॥ उरःशिरोललाटंचत्रिविस्ती
र्णंप्रशस्यते ॥ नाभिःस्वरोललाटंचगंभी[illegible]स्यते ॥ अथाव्ययवर्जितलक्षणं ॥ मनुः ॥ अ
व्यंगांगीसौम्यनाम्नींहंसवारणगामिनीं ॥ [illegible]मकेशदशनांमृद्वंगीमुद्वहेत्स्त्रियं ॥ शावःस्थू
लोधरोष्ठःस्याद्वैधव्यकलहप्रदा ॥ मस्त[illegible]भिन्याश्चोन्नतोष्ठःसुतोगदः ॥ काशीखंडे ॥ वि
स्तीर्णहृदयायोषाकुलिनीनिर्दयातथा ॥ उदनेश्वशुरंहंतिललाटेहंतिदेवरं ॥ [illegible]तिब
मानेधनंकूर्मोदराहुलेते ॥ मंडूककुक्षिकानारीन्यग्रोधपरिमंडला ॥ एकंजनयतेपुत्रंसतुराजाभ
विष्यति ॥ २५ ॥ परस्परंसमारूढाःपादांगुल्योभवंतिहि ॥ हत्वाबहूनपिपतीन्परप्रेष्यासदाभवे

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

त्॥यस्याःपथिसमायांत्यायजोभूमेंसमुत्सृजेत्॥सभंसुलाप्रजायेतकुळत्रयविनाशिनी॥
॥३॥ यस्याःकनिष्ठिकाभूमिंनगछंत्याःपतिस्पृशेत्॥पतिद्वयंनिहत्यायाद्वितीयाचपतित्रयं॥कनि
ष्ठानामिकायस्याःपादेमध्यमिकानथा॥भूमिंनस्पृशतेसास्त्रीविज्ञेयाव्यभिचारिणी॥पदे
(3) प्रदेशिनीयस्याअंगुष्ठंसमतिक्रमेत्॥नस्या[illegible]तिष्ठेत्स्वेछंदाकामचारिणी॥४१॥अथरे
खालक्षणंकाशीखंडे॥चक्रस्वस्तिकश[illegible]ध्वजमीनातपत्रवत्॥यस्याःपादतळेरेखासा
भवेत्क्षितिपांगना॥मछंत्स्येनसुभगानार[illegible]केनवसुप्रदा॥पद्मेननृपतेःपत्नीजनयेद्भूपतिं
सुतं॥अंगुष्ठमूलान्निर्गत्यरेखायातिका[illegible]॥पादस्यपतिहंत्रीस्याद्भूतस्तांत्यजेत्सुधीः॥
नानदः॥अंकुशंकुंडळंचक्रंयस्याःपाणितळेभवेत्॥पुत्रंप्रसूयतेनारीनरेंद्रंलभतेसुतं॥यस्याः
पाणितळेरेखाप्राकारंतोरणंतथा॥अपिदासकुळेजाताराजपत्नीभविष्यति॥४७॥रेखाज
नितमेव॥समुद्रः॥पूर्वमायुःपरीक्षेतपश्चाल्लक्षणमादिशेत्॥आयुर्हीननराणांचलक्ष ॥३॥

क्लीबः कुष्ठी

अपस्मारी ब्रह्मघ्नो राजयक्ष्मवान् ॥ अंधश्च बधिरो मूको बिरकाश्च विदेशगः ॥ एते दशा दोषाः ॥
अधोमुखः क्रियाहीनो ह्यपस्मारी नपुंसकः ॥ दूरस्थः पतितः कुष्ठी दीर्घरोगी व योनयः ॥ नात्या
सन्नेना तिदूरेनात्याढ्ये नातिदुर्बले ॥ वृत्तिहीने च मूर्खे च षट्सु कन्या न दीयते ॥ मूर्खा निर्धन दूरस्थ
शूरसंमोक्षादि कांक्षिणां ॥ त्रिगुणाधिकवर्षाणां देया जातु कन्यका ॥ १० ॥ ॥ इति श्री मन्मुकुन्द
विरचिते मुकुन्दानंदसंग्रहे विवाहपटले वरावलोकनं नाम प्रथमोध्यायः ॥ ॥ छ ॥
सवर्णा क्षत्रियां वैश्यामुद्वहेद्ब्राह्मणः क्रमात् ॥ क्षत्रियः क्षत्रियां वैश्यां वैश्यः स्वामेव धर्मतः ॥
सवर्णाग्रे द्विजातीनां प्रशस्ता दारकर्मणि ॥ कामतस्तु प्रवृत्तानामिमाः स्युः क्रमशो वराः ॥ सर्वे
षामपि भार्यत्वं शूद्रां नेच्छंति केचन ॥ प्रजोत्पत्ति निषेधात्सा रमणाये व केवलं ॥ इत्यनेन सवर्णा
मेवोद्वहेन्नैवर्ण त्रिय जाता संकरजातिर्भवात् ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ सवर्णेभ्यः सवर्णासु जायंते हि सजात
यः ॥ अनिंद्येषु विवाहेषु पुत्राः संतानवर्धनाः ॥ स्मृत्यंतरे ॥ क्षत्रिणी विप्रसंयोगाज्जातो मूर्धव

(३अ)

सिक्तगः॥राजन्यंक्षत्रधर्मेभ्योप्यधिकःसप्रकीर्तितः॥अस्त॥क्षत्री॥ब्राह्मण्यांक्षत्रियात्सूतःप्रा
॥५॥ तिलोम्येनजायते॥क्षत्रियाणामसौधर्मान्कर्तुमर्हत्यशेषतः॥किंचित्क्षात्रियजातिभ्योन्यूनता
तस्यजायते॥गजबंधनमश्वानांवाहकर्मचसारथेः॥सारथी॥वैश्यस्त्रीद्विजसंभूतोनष्टःस्या
दनुलोमतः॥अन्येभ्योवैश्यजातिभ्यः[illegible]चाधिकःस्मृतः॥नरवाजीगजानांचचिकित्सा
तस्यजीविका॥वैद्यः॥वैश्यांक्षत्रियज[illegible]हिष्यस्त्वनुलोमतः॥अष्टाधिकारनिरतश्चतुः
षष्ठ्यंगकोविदः॥व्रतबंधादिकास्तस्याक्रिया[illegible]ःसकलाविज्ञाः॥ज्योतिषंशाकुनंशास्त्रंस्वर
शास्त्रंचजीविका॥ज्योतिषी॥क्षत्रिणी[illegible]वैश्याज्जनयामासयत्सुतं॥सबंदीजनइत्युक्तो
व्रतबंधादिवर्जितः॥शूद्रेभ्योप्यधिकःकिंचित्तस्यजीवनमुच्यते॥कलाकौशगद्यादिषड्भासा
सुकलाःक्रमात्॥गद्यपद्यादिचित्राणिबिरुदानिमहीभुजां॥बंदीमागधः॥माहिष्येणकरिण्यां ॥५॥
चरथकारःप्रजायते॥नैवोपनयनंतस्यशूद्रधर्मेनहिकश्चित्॥वर्तनंशिल्पवृत्त्यास्यलोके

(५)

शिल्पस्यत्वाख्यतः॥बौद्धे॥शूद्रायांशायनमारोप्यब्राह्मणश्चैककथंचन॥जनयेद्ग्राम्यधर्मेणतस्यांपारास
वंसुतं॥महाशूद्रःसविख्यातःशूद्रेभ्यःकिंचिदुत्तमः॥स्वर्णकारस्यतस्येहस्नानंधौत्रंपवित्रकं॥शौ
चंशूद्रस्यधर्मेणवर्त्तनंतस्यचस्मृतं॥स्वर्णस्यव्यवहारीचविषमोऽस्याविक्रयी॥स्वर्णकारः॥
माहिष्यास्त्रीब्राह्मणेनसंगताजनयेत्सुतं॥आभीरपत्न्यामाभीरमितितंमनुरब्रवीत्॥तेषांसंघो
(5A) वसेद्घोषेकूशाष्यज्ञलाशये॥आजितंगोमहिष्यादिपोषयेत्तृणवारिणा॥दुग्धंदधिघृतंतक्रं
विक्रयीतधनायच॥शूद्रेभ्योन्यूनताधर्मेतस्यसर्वत्रविभुना॥आभीरः॥विप्रःसंस्कारहीनश्च
व्रात्यइत्याभिधीयते॥ब्राह्मण्यांतस्ययःपुत्रो[illegible]कंठःसहिस्मृतः॥ब्राह्मण्यांझल्लकंठाच्चसुत
स्त्वावर्त्तकोभवेत्॥ब्राह्मण्यावर्त्तकाभ्यांयःसुतःसकटधानकः॥ब्राह्मण्यांकटधानेनसुतोसौपु
ष्पशेखरः॥भागवतः॥झल्लकंठादयःप्रोक्ताश्चत्वारःपूर्वतःक्रमात्॥तेषांकर्माणिवक्ष्यंतेजीव
नानिविशेषतः॥वर्ण्येहिचिह्नतैस्तैश्चगीतगाथाप्रबंधकैः॥चपितैर्देशभाषाभिर्गेयंतुझीबिकास्मृता॥

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai.

लोकाचारः स्मृतस्तेषां शूद्रधर्मान्नहि कश्चित॥ उक्तं कुंडादिचतुर्णां धर्माः॥ स्त्रीपुष्पत्रोरवरानाम
६॥ न ब्राह्मणें तु संगता॥ स्मृतस्त्वेतनयं सोपि गोजको मागधाभिधः॥ सूर्यपत्नारतस्यास्य स्थिताः॥ उक्तं
कुंडतः॥ तेनैव पितृवत्कार्याः क्रियाः सर्वा विनिर्गताः॥ मागधः॥ नस्वामागधजातेस्तु कन्यका विप्रसंग
(5) ता॥ तत्पुत्रः शाश्वती कश्चकाथितो देवलाभिधः ... मायूरयेद्विलोससो हारवादिविक्रितां॥ सपर्वा
जनितं नासांद्रविषं तस्य जीवनं॥ अपांक्तेयोप्य ... वर्णत्रयबहिष्कृतः॥ उक्तं॥ शूद्रात्क्षत्रियायां
यः सूतकर्मति गीयते॥ दास्त्रास्त्राभ्यां सकु ... कुराको भवेत्॥ तयावृत्त्या पितृवित्स च शूद्रधर्मा
श्च पालयेत्॥ रजकः॥ उग्रामागधसंयोगाज्जातः ... को भिधः॥ स नापित इति प्रोक्तः क्षौरकर्मविधा
नकृत्॥ तथैव श्रमभुक्त्वैव नखच्छेदनकोविदः॥ इत्यानयाग्राममध्ये निष्ठन् वर्णेषु सेवकः॥ नराणां ना
पितो धूर्तः शूद्रेभ्योप्यधिकः स्मृतः॥ नापितः॥ शूद्रकन्यासमुत्पन्नो ब्राह्मणेन तु संस्कृतः॥ अपसो ना ६
पितः प्रोक्तः शूद्रधर्माधिकोपि सः॥ अर्धनापितः॥ रजकाद्वा क्षत्रिणी सूतेप्यश्रान्यक्षालिकमैथुनात्॥

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

सकायस्थइतिख्यातस्तस्यकर्मनिगद्यते॥

पुत्रः सभद्रइत्युक्तः शूद्रधर्मविधायकः॥ सकुर्याच्छ्रद्रपुत्राश्चशास्त्रास्त्रकुशलाधमं॥ तेभ्योलब्धात्मवृत्य
र्थंस्वधर्ममनुपालयेत्॥ राजपुत्रः॥ क्षत्रिणीभद्रसंयोगाज्जातोमद्रामिधःपरः॥ लब्धाचपोषणास
म्यग्बलदर्पोपगर्वितः॥ राज्ञाकौतुकमुत्पाद्यनियुद्धेनधनार्जनं॥ कुर्यात्सद्वाद्निनिपुणः शूद्रधर्मविशेषत
मद्रः॥ वैश्यवीर्येणशूद्रायांयोजातोवैता[illegible]कामि[illegible]गायकोसावपिसर्वेभ्यूनोहषलधर्मतः॥ गातांच श्रा
लण्यानांचगुणवर्णनतत्परः॥ संगीतकंचगीतंच[illegible]निर्मिता॥ नटोवा॥ माहिष्यावनितासस्तु वैदे
गो हाथंप्रसूयते॥ लीपिंदेनजातामं[illegible]समन[illegible]॥ गणकत्वंचाविवंचदीक्षपाद॥ विभेदतः॥ हस्तान रेरवनाने
(58) यावर्तनंचकायस्थस्यविशेषतः॥ अधमःशूद्र[illegible]पंचसंस्कारवानसो॥ कायस्थः॥ द्विजानांषोड
शैवस्युः शूद्राणांद्वादशैवहि॥ पंचैवामिश्रजातीनांसंस्काराःकुलधर्मतः॥ गर्भाधानपुंसवनंसीमंतंजातकर्म
च॥ नामकर्मनिष्क्रमणमन्नप्राशनचौलके॥ मौंजीचेदमहानाम्नीमहाव्रतमतःपरं॥ उपनिषद्व्रतगोदा
नसमावर्तनिकाभिधाः॥ विवाहःपुत्रकामायसंस्काराःषोडशास्मृताः॥ वेदव्रतेषूपनयनंमहानाम्नीमहाव्रतं॥

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(6)

७

विनाद्वादशशूद्राणांसंस्काराश्चत्वमंत्रतः॥अष्टमांगल्यमाद्यस्यास्तन्नामकरणंपरं॥अन्नप्राशनचौलंचवि
वाहःपंचमःस्मृतः॥चातुर्वर्ण्यस्यसेवाहिलिपिलेखनसाधनं॥व्यवसायःशिल्पकर्मतज्जीवनमुदाहृतं॥
शिखांचयज्ञोपवीतंचधौतमाचमनंभसा॥स्पर्शनंवेदमंत्राणांचकायस्थःपरिवर्जयेत्॥ब्राह्मण्यांवैश्यजनिता
सं वैदेहीतिनिगद्यते॥सांगताब्राह्मणेनचुंचुपंजनयेत्सुतं॥तस्याश्छत्रधरोपाद्यालोकेबारीतिकथ्यते॥सप्तम
स्वेषुवर्णेषुकुर्यात्पानीयविक्रयं॥तस्यपत्नीविवाहेकार्यधर्मोनहिकश्चित्॥ बारि॥द्विजशूद्रीस
मायोगान्निषादीवनिताभवेत्॥निषादीद्विजतःसूतेतनयान्येपिकाशिधान्।तेडोलावाहका
राग्रामविशेषादतिगामिनः॥शृंगलावाहकास्तेतुकावडीवाहकामताः।काहाराइतिलोकेषुगर्दि
भेरूपजीविका।विक्रयःस्वधनानांचतेषांधर्मोहिकेवलं।डोलीकारःक्षत्रिणीकन्यकांवैश्याज्जन
यामासबंदिनी॥साबंदिनीद्विजात्सूतेसुतंवावडियाभिधः॥नगरग्रामदेशस्थानुत्वालाश्चायान्यनाथि
नः॥स्वक्षिपेद्बंधनागताश्छित्त्वाशत्रूनिमातमः।वावडियाक्षत्रिणीशूद्रसंयोगात्सतोपंतनयेत्सुतं॥

Joint Project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

उग्राब्राह्मणतोजातोआरत्तःकुंभकारकः॥सशूद्रास्त्रीपतेधर्मेघटयेन्मृण्मयानु॥कुंभारः

निषादइतिविख्यातःसर्ववर्णबहिष्कृतः॥शूद्राचारविहीनश्चपापर्धीनिजतःसदा॥वागुरापाशपाणिस्तु
मृगबंधनकोविदः॥आरण्यपशुजातीनामंतकःसवनेचरः॥क्रोधान्वितोमांसवृत्यातयाजीवेत्सदैवहि॥
घंटापापर्धिकांकुर्याज्ज्ञात्वाविस्मयकारिणीं॥शिखापापर्द्धिनस्योक्ताव्योमखवासिनामिह॥ पापर्धी॥
वैश्याक्षत्रिययोर्जातोमाहिष्यइतिगीयते॥समाहिष्योनिषादस्त्रीसंगमाज्जनयेत्सुतं॥माळाकारो
(6A) यस्तुलोकेमाळाकारःप्रकीर्तितः॥कुसुम[illegible]कानिवर्हयेद्धनवल्लये॥सहीनःशूद्रधर्मेण्यः
सम्महसन्नकेपतुः॥ माळाकारः॥वैदाही[illegible]सदंसतेसुतंनुस्या॥लेह्यादीनांचतुर्णां
चपाकंकुर्याद्यथारुचि॥ सूदः॥वैश्यस्त्री[illegible]संभूताकन्यकावष्ठकाभिधा॥सात्वंबष्ठाद्विजा
क्लिष्टाज्जनयेत्तनयंसुतः॥सकासारइतिख्यातःसततंकाळिकांयजेत्॥कांस्यपात्राणिस्वयेद्धिके
येज्जीवनायच॥शूद्रधर्मेणसर्वत्रस्थितिस्तस्याविधीयते॥ कासारः॥शूद्रीक्षत्रीयथोऽलिलावनि
तासोयसंज्ञिका॥ब्राह्मणाज्जनये।तुजंमाहृतंकुंभकारकं॥सस्ववासंज्ञेतिजायते॥सास्तुतेक्षत्रिया

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

पुत्रंविख्यातंतांम्यकाद्यतं॥संसर्गः सहकासाचैःकुर्यात्सलुविशेषतः॥घटनंताम्रपात्राणांतत्पर्या
॥८॥ वन्तजीवनं॥शास्त्रेकीनाद्वाइत्युक्तोलोकेताबद्दसंज्ञकः॥ ताम्रकुट्टः॥ब्राह्मण्यांजायतेवैश्या
द्यासौवैदेहिकाभिधः॥रक्षत्वांतेनक्षणंनाकुर्यादद्रुपसोहिसः॥सामान्यवनितापोष्यतासां
(७) जातीचजीविका॥तस्योक्तःस्वधर्मेणा[illegible]गोस्तिकाहिंजिवा॥ [illegible]दासी॥शूद्रादायो
गविंङ्गवस्र्यामितिविश्रुता॥ब्राह्मण्य[illegible]नीतसचवैदेहिकःस्मृतः॥अयोगवीचवैदे
हान्मैत्रेयंजनयेत्सुतं॥सउषःसमयेनित्यंघ[illegible]नतत्परः॥प्रबोधनागराणांचकुर्यान्मंगळ
गायनैः॥लक्षितान्नेरवीगायन्धनाशातस्यजा॥वका॥ टाकटेकारु॥द्विजवैश्यासमायोगाज्जा
तांबष्टापुत्रंधिकं॥ब्राह्मण्यांजायतेवैश्याद्योसौवैदेहिकाभिधः॥साब्बंबष्टाजनेत्सुजंबैदेह
केनसंज्ञकं॥सत्रस्वधर्मरहितोभ्यसेनाधुसलाघवं॥जीविकातस्यविहिताहविमेखवकरवेळनं॥ ८
॥ ॥लावची॥ वैश्यक्षत्रियसंयोगामाहिष्याजायतेंगना॥क्षत्रिणीवैश्यसंयोगाज्जातोसौ

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

शैवाः पाशुपताश्चैव तपोधर्मपरायणाः॥ आरूढाः पतिता

(7A)

मागधाभिधः॥ साम्माहिष्यमागध्याश्च रुद्रमार्गकसंज्ञकं॥ जनयेत्तनयं सोपि शूद्रधर्मबहिष्कृतः॥
गीतं चतुर्विधं वाद्यमभ्यसेज्जीविनायच्च॥ मादली॥ रुद्रादायोगवीजाता वैश्यगर्भसमुद्भवा॥ आयोग
वी सा सैरंध्रकायस्थाज्जनयेत्सुतं॥ सहीनः [illegible]जातियः सेवां कुर्याद्द्विजादिषु॥ पादयोः क्षालनं धनमाज्ञा तेषां
दसाधनं॥ मर्दनी॥ ॥ विप्रकुद्यां समुत्पन्नो न[illegible]पवादिधः॥ स एव स्यात्त्रिषादो जलोके व्यापारविश्रुतः
उयात्तरुद्यां समुत्पन्नाक्षत्रियादेवकेवला॥ [illegible]दस्यायोगाज्जा ब्धिकं जनयेत्सुतं॥ स शूद्रधर्मच
हितो द्विजानां लेखहारकः॥ देशाद्देशांतरं गच्छे[illegible]चरणवेगतः॥ साजीविकास्य विहिता जाब्धिकस्य वि
आरूढ॥ शेषतः॥ निस्युः शूद्रापण्यंगनाभिनताः॥ तेस्य[illegible]संज्ञातो भस्मांकुन इतीरितः॥ सजटा भस्मधारी च
शिवलिंगं प्रपूजयेत्॥ तांबूलमक्षताद्द्रव्यं गाः वक्षेत्राणि शाक्तिनी॥ शिवाय प्राणि निर्दत्तं नान्यद्भक्तिस
शा स्यांइति मन्वितं॥ वंडी[illegible]ख्यातं तेन तस्येह वर्तनं॥ गुरवः क्षत्रुरुयाश्च जनयेत्क्षेमकं तनयं क्षितौ॥ सहीनः श
द्रधर्मभ्यो द्वाररक्षास्य जीवनं॥ क्षपपाळः॥ सा वैदेही च चांबष्टस्तपोर्जातः सुशीलवः॥ नत्यकर्तारिगी

Joint project of the Rajawade Samshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

९ (8)

गीतज्ञोसवैदेशांतयंव्रजेत्॥ चारणः॥मागधायोगवाभ्यांचभ कुंत्रादिइतिजायते॥सवर्णबाह्योधर्मेषुस
म्यकुसंगीतकोविदः॥कांतानांनृत्यशाळासुनित्यंलास्यंचशिक्षयेत्॥जीविकातस्यविहिता॥तद्रव्यं
नृत्यकारणात्॥ नटोवा ॥आभीरावल्लिकाभ्यांयोग्यस्यधर्मेणजायते॥शराणांकंकपत्रैश्चस्वनात
स्यजीविका॥ निर्मंडळीकः॥कायस्थजातर्वनिता माळाकारोभिकामयेत्॥तस्यांयस्तेनपुत्रस्या
त्सशाळइतिदूरितः॥कांताशयेषुरत्नयुक्त[illegible]जापिकां॥सहीनःस्वधर्मेभ्योमणी॥त्विचरये
त्सदा॥स्फटिकान्बादरांदीश्चकुर्यात[illegible]कां॥ मणियारु॥क्षत्रिणीकन्यकावैश्याज्जनया
मासबंदिनी॥साबंदिनीद्विजात्सुतेतनयंपंगुसंज्ञकं॥सपंगुकुंभकारस्यमाहिळांयदिकामये
त्॥तस्यांचजनयेत्पुत्रंसभवेछालिलाभिधः॥सहीनःस्वधर्मेभ्यःपर्णवल्लीविधायकः॥तांबू
लवल्लीसंभूतंद्रव्यंतस्येहजीवनं॥ निगुतुः॥क्षत्रिणीमल्लसंयोगाच्छिंळीध्रइतिजायते॥सहीनःस्वद ॥ ९ ॥
जातिभ्योजीविकास्यांगमर्दनं॥मर्दभौशो ळीध्रक्षत्रिपींगपिक्ष्ठजनयेनष्टसंज्ञकं॥हीनोसौस्वदे
ते

Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai; Joint project of the Rajwade Sanshodhan

धर्मेभ्योनाटकानिसमभ्यसेत्॥कोल्हाटिकःसमौचैवोक्तोबकुरूपीतिविश्रुतः॥अन्यकोपिनटोभूत्वान
शूद्रःसमतांव्रजेत्॥बकुरूपी॥ ॥ब्राह्मण्यांवैश्यजनितःख्यातोवैदेहिकाह्वयःतस्यशूद्रांगेता
सनुजीतस्त्वावासिकाभिधः॥कुपदन्नानिचवारिचिक्रयार्थंचसंततं॥भक्तविक्रयतोलब्धंतं
भट्टीकारः जन्मंतस्यजीवितं॥भाधावणु॥ ॥वैश्यस्त्रीणांशूद्रयांजातःकरिणिकामतः॥करिणीवैश्यसंयो
गाजातोवत्सकसंज्ञितः॥१००॥हीनःसम्प्रधर्मस्यशाद्वलंगाश्चकारयेत्॥पयचवत्सलेस
स्यांवचतवविशेषतः॥गावारी॥ब्राह्मणकालोकेसवैश्यवइतीरितः।शाल्मेसकटधाना
(8A) ख्यावित्रस्त्रीगर्भसंभवः॥कटधामःसमंगुतांकामतापादिकामयेत्॥तयोर्येजायतेपुत्रःस
छागलिकसंज्ञिकः॥सहीनभ्रइज्जातिभ्यःछागलाक्षयेत्सः॥छागलाभ्यंधनंजातंतस्यतज्जी
वनंस्मृतं॥ ॥छागलिकः॥ ॥मगुसंघणेजातेशाव्यापाछकसंज्ञकः॥तत्तंसस्तंततेराजाशय्या
कर्मणियोजयेत्॥ ॥सेजवलु॥ ॥कर्मचंडालवनितापुष्पशेखरसंगतो॥जनयेधसुतंसोपि
ख्यातोमंडलिकाभिधः॥युगवंशुनकानांस्यत्तुर्याज्योमहीभुजः॥श्वसेटकपणेस्तस्यशुनाजीवनमुच्य

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

१० ते॥स्तणिकठा ॥वैश्यास्त्रीशूद्रसंयोगादयोगविकसंज्ञकः॥सशस्त्राद्धीयतेधर्मेपाषाणेष्टककर्मकृत्॥
सकुर्यात्कुट्टिमांभूमिंचूर्णेनास्येहजीवनं॥ पाथरवट ॥ दूटाउ ॥ सुनाउ ॥वंदिनीशूद्रसंयोगाज्ज्ञातः
सिंदोलुकाभिधः॥सतुवर्णविहीनस्यामांजिष्ठेरंगकाभिधः॥तेनरंगेणचित्राणिवासांसिरचयेत्सदा॥
(9) हस्तलेख्यंविविक्तंचद्विधातद्रंगसाधनं॥सएवसूचिकःख्यातःकर्तरीसूचिकाङ्कः॥ रंगणकारशिं
पी ॥निषादकन्यकाशूद्रसंगाचंजनयेत्सुतं॥सकोधिकःकुकुटिकःप्रतिओकोष्ठिसंज्ञिकः॥टंकशा
लासुसर्वज्ञनापाकानांविधायकः॥जीवनायतस्यास्तुनोमंत्यजैःसमतांजजेत्॥ टंकशाळी ॥योमाग
धात्क्षत्रिययोर्ज्ञातउल्लुकसंज्ञकः॥सलोहककर्माणां॥वेदुतमश्वांत्यजादिभिः॥ब्रह्मक्षत्रियाविट्शूद्र
इवर्णेभ्योहिनयेवशाः॥लोहकारइतिख्यातोलोहकर्मास्यजीवितं॥तेषांतुगुणसंयोगंज्ञात्वाशास्त्रवि
धायकाः॥ लोहकारः ॥उग्रवैदेहिकायोगाज्ज्ञातोमंजूषकाभिधः॥ संज्ञकः ॥रजकोवर्णहीनश्च
प्रथमश्चांत्यजेषुयः॥वस्त्रनिर्णेजनंकुर्यादात्मवृत्त्यर्थमेवच॥ रजकः ॥उग्रापारासवाभ्यांयोजातो १०

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(9A)

सौ

मोकळिकाभिधः॥ वहेद्यसौतैलयंत्रमुत्तमस्त्वंत्यजातितः॥ जीविकास्यसमुद्दिष्टा शुद्धतैलस्यविक्रयः॥
तैलहिंसायंत्ररवाकर्षणात्पापसंभवः॥ अतौमोकळिकोनित्यंनिवसेन्नोनगराद्बहिः॥ तेली ॥रथकारस्य
वनितासायोगवसमागता॥ सूतेयंतनयंसोपिसत्रधारइतीरितः॥ जीविकास्युवंश्चशैलूषोनटनाद्यवि
शारदः॥ जळमंडपिकादीनिसूत्राणिरचयेत्सदा॥ लोकविस्मयकारीणिवसेत्सनगराद्बहिः॥ रंगावता
रकत्रत्विनानान्यसुसंपदि॥ चतुर्विधेयंगेहा[illegible]पांगसंज्ञके॥ आंगिकोवाचिकश्चैवआहार्यःसा
त्विकस्तथा॥ चत्वारोभिरवाःप्रोक्तानाट्यशास्त्रविशारदैः॥ बरूडपी ॥कुकुटस्यैववनिताकुंभकारे
णकामिता॥ तस्यांसूनुःसविरव्यातःकुरुविंद इतिस्फुटं॥ कौशेयानिसवस्त्राणिरचयेदात्मवृत्तये॥
तुल्योसौचांत्यजातीनांस्वकर्मसनुपालयेत्॥ पाटाळेकार ॥संगतावेनवनितावर्त्तकेनयदारुक॥
तस्यांशाबारिकाभिरव्यःपुत्रोसौलोकसंमतः॥ सहीनस्त्वंत्यजातिभ्यःशुचिवासाविधायकः॥ सांळि ॥
आभीराकुक्कुटाभ्यांयोजातःसोरंवीरसंज्ञकः॥ सकुर्यात्रसरीणांचवासांसित्वात्मवृत्तये॥ नद्वेपरीत्या

षी

कोष्टी॥

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

११ घोजातोनीळाकारःसउच्यते॥ नीळकर ॥मार्गनिापितयोर्जातोगोसौ[illegible]न्यसंज्ञकः॥हीनःसगुह्यकेशा
नांकुर्याद्वपनमंजसा॥जळौकातुंबष्टंगा॥चिरकाळकृष्टेनियोजयेत्॥रोमाणिचरहस्यानिसर्वाण्येव
(10) विसर्जयेत्॥मंगळाचारयुक्तःस्यात्प्रयतात्मा[illegible]जितेंद्रियः॥ नेरिवा ॥जातोमैत्रेयणात्शुक्रेपाज्याधिकायः
स्वयंस्तुनः॥असौचघुलसौजोति प्रथमःसर्व[illegible]॥सर्वर्णकारविपणधू यांहेमसपश्यातिः॥ [illegible]
रा ॥निषादवनितायोमात्यैष्टिकंज्ञनयेत्[illegible]तां राक्षकसंज्ञोवेसणसज्ञाविधायकः॥कृत्वाच
गोणीपद्मानांजीविकातस्यनद्भुनं॥ भामदा ॥[illegible]भ्यंश्छागलीसूतेभज्यकंठाद्विवस्तुसः॥कुर्याद्दू
र्णपटंस्विचान्मेषीणांचैवपाळनं॥तस्ययज्ञीविका प्रोक्तातद्गुनेनविशेषतः॥ धनगार ॥कैव
र्तवनितासूतेक्षेमकाद्वपुत्रकं॥महागुरीति विख्यातउष्ट्रवाहनतत्परः॥उष्ट्राणांपालनंकृत्वा
दधिदुग्धस्यविक्रयः॥तद्वृत्यानास्यषेत्माकामनुनाधर्मदर्शिना॥ कल्हेकार ॥आवर्तवनिता
सूतेमद्भाद्गोमिकसंज्ञिकं॥सक्षारोष्ट्रिकमानीयबध्वाकेदारखंडकं॥तज्जातंलवणंतस्यजीवि ११

the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(10A)

नमुनाविविभुतं॥ सोणार ॥वैश्यस्त्रीशूद्रसंयोगाज्जातोयोगविधायकः॥आयोगविप्राह्मणाभ्याधि
गवणस्यसमुद्भवः॥स्वचर्मिणास्वपल्यायथाशोभंप्रकल्पयेत॥नड्व्यंजी॥विकानस्य॥विरलुलोकंसता
मिह॥ मोची ॥कारावारीपदानारीवैदेह्याज्जनयेत्सुतं॥समेदयज्ञः कथितस्तुल्योधोफरुजी॥विनः॥वि
तंज्वेषःसवसेदरण्येवृक्षपर्वते॥ मेदः॥आयोगवीपासंवाप्यांतातः कैवर्त्तकाभिधः॥सहीनस्त्वंत्यजा
तिभ्योजाळेनोघमकारकः॥मत्स्यान्कळवरा[illegible]नयेदात्मवृत्तये॥नावाजर्भप्रवहणंनघांवर्षासु
वाहयेत॥नदीमुत्तारयेल्लोकास्तेभ्यश्चोपहरन[illegible]धीवर ॥विप्रःस्वीकृतसन्यासमानूढपतितोभवे
त्॥ब्राह्मणीकामयेद्ङांयस्तस्यांजनितोभवे[illegible]डोळःकर्मचंडाळस्तु[illegible]शौचालकेमहत्॥वापी
कूप[illegible]गानांप्रवाहाणांचसर्वशः॥खननं[illegible]विनीर्थायतस्यपोषकं[illegible] ॥ रोडु ॥जातोनिषादवी
र्येण शूद्र्यांपुल्कससंज्ञकः॥अंत्यजानांससदृशः॥धर्मेषुविविधेषु[illegible]जीवघातेनस्वचर्मेदेहपोष
णे॥श्येनपापर्धिकानस्यकथितामनुनापुरा॥ कोळी ॥निषादाद्भार्गवाज्जातःप्राणिकारावरातिभः॥
च॥अरण्य

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

जनयेत्सुते

१२ सहीनस्त्वंत्यजातिन्योजीविकातस्यचोच्यते॥ उपानन्नंगगाजाणिकुर्याद्भिस्यपारक्त्तां॥ गोचर्मणामक्लिष्य
च्चचर्मणातस्यजीविका॥ चाह्लार ॥ आ[illegible]संगात्सोपक[illegible]॥ असाव्यधमइत्युक्तःसर्वध
र्मबहिष्कृतः॥ गोडीपैषीचमाध्वीचविज्ञेया॥ [illegible]॥ यथात्व[illegible]पानपेयाब्रह्मवादिभिः॥
(D.1) सुतांकलाकुविक्रीयात्कुर्यान्नुधनवर्त्तनं॥ का[illegible]मेवनेजाधिकाऱ्यां ये[illegible]मघुष्टसंज्ञकः॥ स
स्फोटयेद्द्वघटकान्नक्वबान्पूर्णविदाहकः॥ तद[illegible]थाश्च सोपिकुर्यान्निरंतरं॥ [illegible]स्पर्शस्तस्यकर्तव्योः
कदाचिदपिमानवैः॥ कुनाडा ॥ कुंकुंभकारा[illegible]णीयंसूतेसोकुंभकारकः॥ सचित्रकानलोकेस्मि
न्नामतःपाचिकीन्निति॥ साचित्राणिविचित्राणि[illegible]येदात्मवृत्तये॥ घटान्विचययेत्सोपिनैकस्यास्थि
तिनैकतः॥ वर्णबाह्यःसविख्यातःश्चित्रकारोविशेषतः॥ भोंडवा ॥ कुरुविंदा[illegible]सूतेधीवराल्लिं
गुकाभिधं॥ असावंत्यजइत्युक्तोवंशपात्रानुजीविका॥ किंसुक ॥ पुरुड ॥ वैदेहीतनयंसूतेनिषादा
द्धिंडकं॥ समानामंत्यजातीनांसधर्मेसदृशाःस्मृताः॥ महाफणीन्कुरंडेषुक्षिप्त्वाविषधरान्बहून्॥ २

(11A)

खेवलनं[illegible]हिकाउआकथितात्रविद्योपत.॥ [illegible]कडी ॥धिग्वण्यायोगवाज्जातःपुत्रोऽधर्म[illegible]जितः॥स
कुर्याद्धर्मपात्रा[illegible]जीवनायनिरंतरं॥अंत्यजा[illegible]षुक्रूरव्यासोढि[illegible]लितोजातिसंकरे॥ [illegible]॥ योनक
श्चर्मचांडाळात्सूतेदास्यवश्रुस्तं॥सकुर्यात्[illegible]हिंसातन्मांसविक्रयं॥तद्वन्[illegible]नतस्य[illegible]नस्त्व
त्यजातितः॥ स्वाटिकु ॥व्याधाहिंतुंडिक[illegible]नोवाल्मीकसंज्ञकः॥स कुर्यान्[illegible]दंन्नाहिंसनं
[illegible]निवावसिनां॥बिळेशयानां सर्वेषां[illegible]सर्वदा॥जनेभ्यः[illegible]यो[illegible]तेनतस्यहवर्तनं॥
निषादधर्मनिहितःकथितोमूषकांदकः॥ [illegible]॥ पुल्कसस्त्रीपांसुलकात्सूतेयावासिका
भिधं॥कुर्यात्सतु[illegible]दीनां[illegible]भेवजवर्तन[illegible]सुमुद्दिष्ट[illegible]कर्मकृत्॥ [illegible]
वांडी ॥ब्राह्मण्यां[illegible]जातश्चांडाल संज्ञकः॥ सर्वेषामपि संस्पर्शात्सचैलं स्नानमीरि
तं॥वसेत्सदक्षिणे ग्रामात्सर्वधर्म बहिष्कृतः॥ येवध्यास्ते [illegible] विविधैर्घातनाद्राते॥तेषां
वस्त्राण्यळंकारान्विकानस्यसा[illegible]॥ चांडाळ॥ मृंदत्यवनितास्वैवसंगतांग्रेणदैंड[illegible]

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

१२॥ सासूतेयवनंपुत्रंतुरुष्कश्चैवकीर्तितः॥तस्मादपि छश्चांडाळोदयाहीनोतिनिष्ठुरः॥चांडाळ
वनेनस्यकथितंप्राणधारणं॥ यवनः॥ चांडाळपुल्कसंयोगात्श्वपाकंजनयेत्सुतं॥स्थानांतरंसन
गरेकर्तुमर्हत्यशेषतः॥गोगर्दभशुनां[illegible]पालनं[illegible]र्दणेंबहिः॥सीजीविकास्यविहितासर्वलोके
षुविश्रुता॥ श्वपाकः॥निषादंचमहारस्त्रे[illegible]डोबसंज्ञकं॥असावंत्यावसायीतिरमशान
निलयेवसेत्॥तत्ररक्षांप्रकुर्वीतप्रेतानां[illegible]वनं॥सतीनांवसनं[illegible]काष्ठविक्रयएवचसः॥
तस्येयंजीविकाप्रोक्तालोकेंत्यावासिनः सदा॥ [illegible]ब ॥श्रेंधस्यवनितासंगाद्यां[illegible]डाळोजनयेत्सुतं॥
ह्लवसंज्ञः सडीवेतिलोकेसर्वत्रविश्रुतः॥[illegible]गर्दभानांचमत्तानांकाळयोगतः॥कुर्यान्निर्ह
रणंसोपिमांसभक्षणजीवि[illegible]डी ॥मेदजायुवतीसंगाच्चांडाळंजनयेत्सुतं॥समांगश्वप
चोलोकेस्य[illegible]यस्साहसरूपकः॥[illegible]नांसमेवतस्यान्नंश्वपाकस्तेनसोच्यते॥जीविकातस्यचैवो
कासार्द्रगोचर्मरज्जुभिः॥मनुष्य[illegible]रणंचौर्यंपरदाराभिमर्शनं॥अग्निदाहादिकर्मसाहसंस्य।

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)

दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८

Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com